

Для покликання:

Она О. (2017). Актуальність науково-дослідницької роботи з краєзнавства у контексті патріотичного виховання [Електронний ресурс] / Олена Она // Сайт відділу дидактики Ін-ту педагогіки НАПН України. – Режим доступу: http://didactics.ucoz.ua/load/materiali/vid_pedagogiv_praktikiv/ona_o_aktualnist_naukovo_doslidnickoji_roboti_z_kraeznavstva_u_konteksti_patriotichnogo_vihovannja/18-1-0-868

УДК 373.5.035:(91.908:001.89)

АКТУАЛЬНІСТЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ З КРАЄЗНАВСТВА У КОНТЕКСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Олена Она

учитель географії, ЗОШ І–ІІ ступенів №2,
с. Каланчак, Херсонська обл.

У статті обґрунтовується необхідність краєзнавчої роботи в рамках предмета географія для розвитку патріотизму у школярів. Значну цінність у цьому мають матеріали історії рідного краю, що формують ціннісне ставлення до Батьківщини. Детально описано основні форми краєзнавчої роботи в школі.

Ключові слова: краєзнавство; Таврійський край; Каланчак; науково-дослідницька діяльність; екскурсія; туристсько-краєзнавча робота; краєзнавча гурткова робота; краєзнавча гра.

ACTUALITY OF SCIENTIFIC AND RESEARCH WORK IN REGIONAL STUDY IN THE CONTEXT OF PATRIOTIC EDUCATION. Olena ONA, Teacher of Geography, Secondary School No. 2, Kalanchak Country Kherson region.

The article substantiates the need for regional work in the context of geography study for patriotism development in pupils. Materials on history of native land for valued attitude forming toward history of the motherland are presented by the author. The basic forms of regional work within the framework of research work at school are described in detail.

Keywords: regional study; Tavriia region; Kalanchak; research work; excursion; tourist regional work; regional group work; regional game.

Постановка проблеми. В умовах реформування української освіти постає нагальна необхідність формування нових ціннісних орієнтацій, нових ціннісних ідеалів, ціннісного світогляду людини, яка житиме і

працюватиме у ХХІ столітті в Україні – незалежній європейській державі. Безумовно, ціннісні орієнтації поєднують творчість, оригінальні ідеї з народними традиціями і культурою [1]. Ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави виявляється у таких якостях, як патріотизм, національна самосвідомість, правосвідомість, політична культура та культура міжетнічних стосунків [4]. Від підготовленості, цільових установок українських школярів залежить загальна освіта, добробут країни і всіх майбутніх поколінь. Тож важливим завданням є посилення виховного потенціалу школи, особливо національно-патріотичного виховання молодого покоління [3].

Нині проблема національно-патріотичного виховання знаходить своє відображення у нормативних документах Міністерства освіти і науки України, в обласних та районних програмах, де акцентується увага на формуванні в учнів духовності, культури, патріотизму. Одним з ключових напрямів цієї діяльності є створення умов для виховання та розвитку особистості громадянина і патріота України, готового і здатного відстоювати її інтереси. Відтак проблема патріотичного виховання постає як надактуальна. Родина, Батьківщина, патріотизм... Останнім часом ми все частіше чуємо ці слова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українське краєзнавство має глибокі корені і давні традиції, започатковані ще за часів Київської Русі легендарними літописцями. Вагомий і безцінний внесок у розвиток краєзнавства та його виховний вплив на формування національної свідомості зробили визначні майстри художнього слова Т. Шевченко, Г. Сковорода, І. Франко та ін.

Проблему ціннісно-сислової сфери людини досліджували Т. Алексєєнко, Т. Антоненко, Г. Балл, І. Бех, Г. Васьківська, О. Гаженко, Л. Кондрашова, С. Косянчук, Д. Лихачов, О. Москаленко, В. Пушкар, Ю. Трофімов та ін. К. Ушинський вважав, що патріотизм є не тільки важливим завданням виховання, але й могутнім педагогічним засобом [8]. Однак питання розвитку патріотизму на матеріалах краєзнавчого характеру в межах науково-дослідницької роботи мало досліджене. Свого часу видатний український педагог і дослідник В. Сухомлинський зауважував, що «науково-дослідна робота, тісно пов'язана з практикою, відкрила перед нами одну дуже тонку закономірність, важливу, на наш погляд, не тільки для вченого, але й для кожного вчителя. Суть цієї закономірності зводиться до того, що успіх у будь-якій практичній справі вимагає не лише знання цієї справи у

відповідності із сьогоднішніми вимогами, але й своєрідного історичного аспекту мислення. Не лише дослідникові, а й кожному практичному працівникові необхідно бачити педагогічні явища в їх багаторічному розвитку; розуміти, що, як і від чого бере свій початок, як наше сьогодення закономірно продовжує багатовіковий соціальний, моральний, творчий процес» [6, с. 58].

Мета статті – розкрити актуальність краєзнавства для формування патріотизму у школярів ЗОШ I–II ступенів №2 селища Каланчак Херсонської області в межах науково-дослідницької роботи.

Виклад основного матеріалу. Збереження спадкоємності поколінь, розвиток національної культури, виховання дбайливого ставлення до історичної та культурної спадщини нашої країни – це важливі умови завдання школи. Саме краєзнавство є тим чинником, реалізація якого сприяє становленню і розвитку національної самосвідомості, посилює історичну пам'ять українського народу. Вивчення рідного краю виконує відповідні науково-пізнавальні та виховні функції [3].

Історія Таврійського краю має глибоке коріння і давні традиції, започатковані за часів скіфів. Одними з перших мешканців Херсонщини були кіммерійці. Проте, перше державне утворення на цих землях пов'язують зі скіфами: кочові племена скіфів з'явилися у Причорноморських степах у VIII–VII ст. до н.е. і створили Скіфську державу [5].

Форми краєзнавчої роботи у нашій школі є дуже різноманітними. Це – екскурсії, походи, подорожі, науково-дослідницька діяльність, гурткова робота, акції та експедиції. Ми напрацювали значний досвід у створенні системи патріотичного виховання юних каланчакців на історико-культурних традиціях нашого селища та області. Ми продовжуємо розвивати закладені ще в дошкільному віці знання, уміння, навички наших вихованців, багато уваги приділяємо вивченню місцевої історії, географії, літератури. Цьому сприяє низка розроблених заходів, спрямованих на популяризацію вивчення краєзнавства на заняттях та в позаурочний час. Серед основних форм краєзнавчої роботи в рамках науко-дослідницької роботи в нашій школі: екскурсія; туристсько-краєзнавча робота; експедиція; краєзнавча гурткова робота; краєзнавча гра. Необхідним, цікавим, актуальним, доступним в різні пори року для всіх вікових груп школярів є такий компонент краєзнавчої роботи як *екскурсія*. Ми практикуємо проведення історичних, природничих та виробничих екскурсій.

Метою історичної екскурсії є збір даних про історію рідного краю, даних про розвиток економіки і культури, про місця бойової та трудової слави, про визначних постатей. До історичних екскурсій можна віднести і культурно-мистецькі екскурсії, під час яких діти відвідують творчі майстерні місцевих художників, різноманітні виставки, музейні експозиції. Учні нашої школи є частими відвідувачами місцевого краєзнавчого музею, музею козацтва, де відбуваються зустрічі з цікавими людьми, місцевими митцями.

Традиційними є поїздки до біосферного заповідника «Асканія-Нова» (Чаплинський район), обласного краєзнавчого музею, Миколаївського зоопарку. Екскурсії на виробництво ВАТ «Каланчацький маслозавод», Рисові системи, місцеве автотранспортне підприємство ознайомлюють юних краєзнавців з природними та соціально-економічними умовами, що позначаються на сільсько-господарському і промисловому виробництві краю. Особливо цікавлять учнів питання, пов'язані з сучасними технологіями, методами організації виробництва, планування і розвитку селищної інфраструктури тощо [3].

Однією з ефективних форм патріотичного виховання є поєднання краєзнавства та туризму. *Туристсько-краєзнавчу роботу* з першопочатків її становлення розглядали як важливий чинник пізнання сучасного і минулого народу. Водночас вона виступає ефективним засобом формування почуттів патріотизму, національної гідності й самоповаги, загальнолюдських ідеалів, бажання бути корисним для суспільства, виховання бережливого ставлення до природи, любові до рідної мови й історії [7].

Каланчацький район – це степовий край. Проте, є багато мальовничих куточків, де можна здійснити одноденні походи. Основним районом подорожей є річка Каланчак. Економічна ситуація, що склалась у районі, вплинула на роботу дренажних систем і свердловин, які були і джерелом живлення річки, і джерелом питної води для подорожуючих. Це дещо ускладнює проведення походів.

Цікавим є маршрут по п'яти скіфських курганах, які знаходяться в межах селища.

Класні керівники практикують проведення велопоходів до села Хорли із відвідуванням порту, могили Софії Фальц-Фейн (бабусі відомого мецената сучасності, мешканця м. Вадуца (Ліхтенштейн) Едуарда фон Фальц-Фейна), місцевого краєзнавчого музею, метеостанції [3].

Цікавою формою дитячого туризму є проведення шкільних та участь у районних та обласних зльотах. Зльоти мають на меті обмін досвідом і підбиття підсумків туристично-краєзнавчої роботи.

Експедиції – найскладніша форма туристично-краєзнавчої роботи, що передбачає проведення певних наукових досліджень. У шкільних краєзнавчих експедиціях беруть участь безліч дітей. Організуючи й проводячи шкільні краєзнавчі експедиції, кожен учитель ставить за мету насамперед розвивати навички найпростіших наукових досліджень, водночас залучаючи дітей до суспільно корисної праці.

Тематика шкільних краєзнавчих експедицій різноманітна – від розвідок краєзнавчого характеру (вивчення та облік родовищ корисних копалин і мінеральних джерел, виявлення та облік ділянок, де ростуть лікарські рослини, ягоди і гриби, виявлення та облік забруднених водойм і колодязів тощо) до поглиблення теоретичних знань. Юні дослідники – з часом під керівництвом учителя – виконують складніші науково-практичні завдання (пошуки покладів корисних копалин, дослідження структури ґрунтів, вивчення місцевих річок, озер і боліт з метою господарського їх використання. Школярі виконують навіть деякі роботи для проектних організацій [Там само]. (Українське товариство охорони птахів).

Краєзнавство у поєднанні з гуртковою роботою сприяє дотриманню важливого принципу педагогіки: «від близького до далекого, від не відомого до відомого». **Краєзнавча гурткова робота** – могутній засіб патріотичного, національного, морального та трудового виховання учнівської молоді. Так, діяльність гуртка «Географи-краєзнавці» Каланчацького ДЮОЦ на базі нашої школи дає можливість школярам детальніше вивчати всі компоненти природи нашої місцевості у їх взаємозв'язку. Економічні дослідження спрямовуються на вивчення промисловості, сільського господарства, транспорту, окремо взятого підприємства району. Під час занять належна увага приділяється темам «Охорона природи», «Топоніміка та мікротопоніміка». Під час походів та екскурсій гуртківці мають можливість організувати постійні та тривалі спостереження за географічними об'єктами, явищами і процесами, зібрати цінний краєзнавчий матеріал.

Юні краєзнавці готують реферати та наукові роботи під керівництвом педагогів. Попередній захист таких робіт відбувається на засіданнях шкільного наукового товариства «Ерудит», потім – на науковій конференції членів Малої академії наук, яка відбувається щороку в січні. За підсумками конференції кращі дослідницькі роботи

пропонуються на обласний конкурс-захист. Серед них розвідки: О. Гузара, учня 10-го кл., на тему «Демографічна ситуація Каланчацького району»; М. Петухової, учениці 11-го кл., – «Дослідження стану річки Каланчак»; К. Хоменко, учениці 11-го кл., – «Топонімічна карта Каланчацького району» (керівник проєктів – О. Она, учитель географії).

Форми проведення заходів в позаурочній діяльності різні, але гра в житті дитини посідає особливе місце. Саме **краєзнавча гра** сприяє згуртуванню дитячого колективу, виявленню прихованих можливостей і здібностей. Важливо, що кожен учасник, включаючись у дію, отримує можливість поповнити знання з регіональної історії, географії, народознавства, екології. Уже три роки поспіль ми проводимо загальношкільні ігри з краєзнавства: «Херсонщина – мій рідний край», «Сторінками Червоної книги Херсонщини», еколого-краєзнавчий турнір «Моя Мала Батьківщина». До участі запрошуються учні 5–11-класники (з учнями працюють такі вчителі: О. Білан, Л. Козярин, С. Куюн, Г. Нігачова, О. Она). Завдання для кожної вікової групи диференційовані і носять природо відповідний характер. Ігри побудовані у такий спосіб, що дають можливість залучити максимальну кількість школярів. Підготовчий етап розпочинається за два-три тижні до початку гри з вивчення рекомендованої літератури. Так ми намагаємося поєднувати інваріантну і варіативну складові змісту освіти. Як зазначає С. Косянчук, «інваріантна освітня складова носить загальноосвітню, загальнокультурну, світоглядну спрямованість і передбачає розвиток ключових компетентностей як необхідної основи успішної життєдіяльності індивіда в сучасному світі. Водночас, варіативна складова забезпечує гнучкість структури шкільних навчальних планів, інтеграцію суміжних предметів, диференціацію, уніфікацію та гуманізацію освітнього процесу, тобто варіативна освітня складова може бути спрямована також на підвищення ефективності формування ціннісних орієнтацій» [2, с. 69–70].

Висновки. Значення краєзнавства для формування патріотизму в межах науково-дослідницької роботи залишається надзвичайно важливим. Використання краєзнавчого матеріалу за вивчення будь-якого предмета, у позакласній роботі сприяє розв'язанню завдань гуманітаризації освіти. Насамперед краєзнавство допомагає учням сформувати національний характер, розуміти особливості нації, її душу. Широке залучення дослідників до вивчення рідної землі розвиває у них

кращі якості дослідників та патріотів свого краю, а отже, – України як європейської держави.

Теоретичний та емпіричний розгляд можливостей використання краєзнавства в патріотичному вихованні підростаючого покоління особливо актуалізується з огляду на складність самого процесу виховання, з урахуванням рівня культури молодого покоління та сформованості морально-духовних цінностей. Незабаром – традиційні серпневі наради; питання вивчення рідної землі надубуть нового звучання, аби знову завирувало шкільне краєзнавче життя задля становлення і розвитку юної особистості і формування її ціннісно-смислових орієнтацій.

Література

1. *Васьківська, Г. О.* Формування ціннісно-смислових орієнтацій учнів старшої школи засобами змісту сучасного підручника / Г. О. Васьківська, С. В. Косянчук // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / [ред. кол., голов. ред. В. М. Мадзігон; наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – С. 107–120.

2. *Косянчук, С.* Аксіологічний підхід до формування змісту профільного навчання як нагальна потреба і важлива складова стратегії освіти / Сергій Косянчук // Дидактика: теорія і практика : зб. наук. праць / [за наук. ред. д-ра пед. наук Г. О. Васьківської]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – С. 67–71.

3. *Она, О. В.* Краєзнавство як ресурс національно-патріотичного виховання / О. В. Она // Таврійський вісник освіти : наук.-метод. журн. / Херсон. акад. неперер. освіти. – Херсон: [б. в.], 2017. – № 1 – 30 с.

4. Програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні [Електронний ресурс] / [авт. кол.: І. Д. Бех, Т. Ф. Алексеєнко, Г. О. Балл на ін.] / Інститут проблем виховання НАПН України. – Режим доступу: <http://ipv.org.ua/home/39-2010-06-08-18-03-21.html?showall=1>

5. *Слепухіна, Р. І.* Історія Таврійського краю до утворення Херсонської області / Р. І. Слепухіна, А. В. Потапов // Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві. – 2014. – Вип. 5(6). – С. 34–44.

6. *Сухомлинський, В. О.* Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори. – В 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 55–202.

7. *Уривалкін, О. М.* Історичне краєзнавство : навч. посіб. для студентів / О. М. Уривалкін. – Ніжин, 2002. – 157 с.

8. *Ушинський, К. Д.* Вибрані педагогічні твори / К. Д. Ушинський. – Т. 1. – К. : Рад. школа, 1983. – 488 с.